

[illegible]2
2021

**FALSAFA va HUQUQ
ФИЛОСОФИЯ и ПРАВО
PHILOSOPHY and LAW**

ГУМАНИЗМ ҲОЯСИНИНГ ИЖТИМОИЙ-ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ

Шарипов А.З.

БухДУ доценти, ф.ф.н.

Бугунги кунда Ўзбекистон тараққиётнинг юксак босқичига эришишни ўз олдига устувор вазифа қилиб қўйди. Бу мақсадга эришиш жаҳон ҳамжамияти билан ўзаро манфаатли ҳамкорлик, очиқ демократик жамият қуриш, миллий ва умумбашарий кадриятларга содиқлик руҳини кенг қарор топтириш лозимлигини талаб этади. Айни шу нуқтаи назардан қараганда, мафкуравий фаолиятни, унинг ўзак ғояларини, таркибий қисми ва профилактикашларни бугунги кунда дунё мафкуравий майдонида юз бераётган энг муҳим жараёнлар билан узвий боғлиқ ҳолда таҳлил этиб, зарур илмий-амалий хулосалар чиқариш, келгусида кечиктириб бўлмайдиган вазифаларни амалга ошириш муҳим аҳамиятга эга.

Айниқса, ҳозирги таҳликали замонда бутун башарият олдига пайдо бўлаётган ғоят мураккаб муаммолар, глобал хавф-хатарларни биргаликда бартараф этиш, шу йўлда барча эзгу ниятли инсонларни бирлаштиришда, дунё аҳолисининг қарийб учдан бир қисmini ташкил этадиган ёшларни гуманистик ғоялар руҳида тарбиялашда фуқаролик жамияти институтларини масъулиятини ҳар қачонгидан ҳам юксалтириш зарурлигини бугун ҳаётнинг ўзи тақозо этмоқда.

Бу борада мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотлар илм-фан, таълим-тарбия, маънавий-маърифий соҳаларни изчил ривожлантириш, ғоявий саводхонликни ошириш ва мафкуравий хуружларга қарши “жаҳолатга қарши - маърифат” тамойили орқали қурашиш давлат сиёсатининг устувор йўналишига айланди. Президентимиз Шавкат Мирзиёев таъкидлаганларидек: “Бугунги замонда барча эзгу ниятли инсонларни бирлаштириш, ёшларни юксак гуманистик идеаллар руҳида тарбиялашда мусиқа санъатининг ўрни ва аҳамиятини ҳеч нарса билан ўлчаб, баҳолаб бўлмайди, десак, айни ҳақиқатни айтган бўламиз”.

Барчамизга яхши маълумки, ҳозирги вақтда дунёнинг турли минтақаларида миллатлараро ва динлараро кескинлик кучайиб, миллатчилик, диний бағрикенгликка мурасиз муносабат шаклланимоқда. Бу ёвузликлар, хуружлар мамлакатни яқсон қилиб, жамиятни парчалаб, радикал гуруҳ ва оқимлар учун мафкура базаларига айлантирилмоқда. Ана шундай мураккаб вазиятда мамлакатимизда турли миллат ва динга мансуб инсонлар ўртасида дўстлик ва ҳамжиҳатликни янада мустаҳкамлаш борган сари муҳим аҳамият касб этмоқда.

Ватанимиз ўз тараққиёти давомида терроризм, экстремизм ва радикализм мафкурасига қарши қураш борасида доимо аниқ позицияга эга бўлиб келмоқда. Бундай хавф-хатарларга қарши фақат куч ишлатиш усуллари билан эмас, ёшлар ўртасида зўравонликни келтириб чиқарадиган жаҳолатга қарши – маърифат билан қурашиш лозим. Асосий мақсад – ёшларнинг тенг ҳуқуқли ва юқори сифатли таълим олиш имкониятига эга бўлишига эришиш, уларнинг иқтидори, қобилияти ва истеъдодини рўёбга чиқариши учун кенг имкониятлар ва шарт-шароитларни яратиб беришдан иборат. Жамиятда таълимнинг нуфузини ошириш ва ёшларнинг камолотга интилишини рағбатлантириш барқарор ва изчил тараққиётга эришиш омилidir. Халқаро ҳамкорлик, таълимга эътибор, кенг имкониятлар яратиш билан бир қаторда қўйидаги масалаларга эътибор қаратиш мафкуравий фаолиятни тўғри ташкиллаштиришда муҳим аҳамиятга эга:

биринчидан, ёш авлодда терроризм ва экстремизм мафкурасига қарши қатъий ва барқарор иммунитетни шакллантириш;

иккинчидан, ислом динини сиёсийлаштириш ва мусулмон ёшларни радикаллаштириш борасидаги уринишларни ўта жиддий таҳлил қилиш, баҳолаш ва уларга муносиб жавоб бериш;

учинчидан, барча эзгу ниятли инсонларни бирлаштириш, ёшларни юксак гуманистик идеаллар руҳида тарбиялаш;

тўртинчидан, халқимизнинг яратувчилик даҳоси билан бунёд этилган ноёб меросни ҳар томонлама чуқур ўрганиш, юртимиздан етишиб чиққан буюк аллома ва мутафаккирларнинг ҳаёти ва илмий-иҷодий фаолияти ҳақида яхлит тасаввур уйғотиш, халқаро миқёсда динлараро ва цивилизациялараро мулоқотни йўлга қўйиш;

бешинчидан, ислом динининг инсонпарварлик моҳиятини очиқ бериш, жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш, ёш авлодни гуманистик ғоялар, миллий ғурур ва ифтихор руҳида тарбиялаш.

Фашизм мисолидаги аччиқ тажриба ғоя ва мафкура инсонпарварлик ва тараққиёт тамойилларини, халқ тақдиридаги юксалиш заруратини, умуминсоний қадриятларни ўзида акс эттирмаса, аксинча, бу интилишларни рад этса, моҳиятига кўра уларга зид бўлса, у жамият таназзулига сабаб бўлишини яққол кўрсатади.

Бугун юртимизда қайта баралла айтилаётган, уни тараққиётимизнинг ажралмас бўлаги сифатида қайд этилаётган, жамият танаси сифатида эътироф этилаётган миллий ғоя мамлакатимизда бирон-бир мафкуранинг мутлақлашуви, яккахоким ақидага айланишига йўлқўймайди. У фикрлар ранг-баранглигига асосланади, ижтимоий ҳаёт, сиёсий ташкилот, мафкуравий соҳадаги тамойилларнинг қарор топмагани, доимий бўлмагани, муқим бўлмагани мафкуравий беқарорликни англатади. Бу тушунча гоҳида ижтимоий ҳаётда мафкураларнинг алмашиб туриши жараёнини изоҳлаш учун ҳам қўлланилади. Мафкуравий беқарорлик асосан муайян бир ҳудудда давлат тизими бир ижтимоий-иқтисодий тузумдан бошқасига ўтиш даврида юзага келади. Шу нуқтаи назардан олганда, мафкуравий беқарорликни муайян тарихий шароитда юзага келадиган ғоявий ўзгарувчан ҳолат деб ҳам аташ мумкин. Жамиятнинг янгиланиш босқичларида одатда эски тизим, эски турмуш тарзи билан биргаликда ўша тизим мафкураси ҳам юзтубан бўлади, бундай ҳол маълум даражада мафкуравий бўшлиқни юзага келтиради. Мафкуравий бўшлиқ ва мафкуравий беқарорлик ҳамоҳанг, чунки бундай пайтда вазиятдан фойдаланиш илинжида турли ғаразли мақсадларни кўзлаган мафкуралар ҳам бош қўтарадилар. Агарда ана шундай ҳолатда эҳтиётсизликка йўл қўйилса, жамият ҳалокат ёқасига келиб қолиши мумкин. Бундай беқарорлик ижтимоий ҳаётга катта салбий таъсир кўрсатади.

Шунинг учун “Бу йўналишда ҳар куни, ҳар соатда, доимий ва тизимли равишда иш олиб бориш керак. Бунини маънавий ҳаёт, ғоявий-мафкуравий иш деб қўйибди.Мафкура соҳасида бўшлиқ деган нарсанинг ўзи ҳеч қачон бўлмайди. Чунки инсоннинг қалби, мияси, онгу тафаккури ҳеч қачон ахборот олишдан, фикрлашдан, таъсирланишдан тўхтамайди. Демак, унга доимо маънавий озиқ керак. Агар шу озиқни ўзи яшаётган муҳитдан олмаса ёки бу муҳит уни қониқтирмаса, нима бўлади, айтинглари? Бундай озиқни у аста-секин бошқа ёқдан излайди. Шунга йўл бермаслигимиз керак. Мана, гап нима ҳақида кетяпти!” – дея қатъий таъкидладилар Президентимиз Ш.М.Мирзиёв.

Инсон, ижтимоий гуруҳ, миллат, жамият дунёқарабини шакллантиришга, уларни муайян мақсадларни ифода этадиган ғоявий билимлар билан қуроллантиришга йўналтирилган жараён – мафкуравий тарбиядир. Жамият халқхали ўз манфаатларини англаб етмаган, ўз мафкурасини шакллантириб, мақсадлари сари сафарбар бўлмаган ҳолларда бегона ва зарарли ғоялар таъсирига тушиш эҳтимоли ортиб боради. Бу эса ғоявий тарбияни йўлга қўйишни, соғлом мафкура тамойилларини аҳоли қалби ва онгига муттасил сингдиришни долзарб вазифага айлантиради.

Миллий мафкурамизнинг асосий ғояларидан бирини ташкил этувчи гуманизм тушунчасини таҳлил қилар эканмиз, аввало унинг инсонийлик, инсонпарварлик, инсон ҳақида ғамхўрлик маъноларини англатишига эътибор қаратишимиз лозим. Инсонниҳимоя қилишга, унинг ҳуқуқларига қамқилик беришни мақсад қилган гуманизм ғоялари ўз мазмун-моҳиятига кўра инсонни инсон қиладиган, унинг ҳаётини гўзаллаштирадиган ахлоқий фазилатлар ва ҳатти-ҳаракатларидан иборатдир. Ҳозирги инновацион ривожланиш, бозор иқтисодиёти шароитида инсоннинг кадр-қиммати масаласи долзарб мавзуга айланиб бормоқда. Чунки жамият ҳаётидаги кескин ўзгаришларга ҳар ким ҳам мослашавермайди. Бу эса ўз навбатида

жамиятда кўпгина муаммолар юзага келишига замин яратади. Шунинг учун ҳам ҳозирда ҳар бир инсоннинг ҳаётини фаолиятини эзгу мақсадлар сари йўналтириш нафақат мамлакатимиз миқёсида балки, жаҳон ҳамжамияти доирасида ечилиши лозим бўлган долзарб муаммолардан бири сифатида қайд этилмоқда. Тараққиёт жараёнида инсонпарвар ғоялардан самарали фойдаланишянада барқарор аҳамият касб этади. Ижтимоий-фалсафий тафаккур тарихида илгари сурилган турли хил гуманистик ёндашувлар ўзининг маълум бир мақсад ва муддаоларига бўлган.

Инсонийлик – шахсни улуғлайдиган фазилатни, ҳаётга одамзод тақдирига гуманистик муносабатни англатадиган тушунча сифатида узоқ тарихга эга бўлиб, унинг ёрқин ифодаси бўлган моддий ва номоддий маданий меросида асрлар давомида яшаб келмоқда. Унинг амалий ифодаси сифатидаги инсонпарварлик, гуманизм одамларга меҳр-муҳаббат билан қараш, уларни ҳурмат қилиш, инсоннинг моддий фаровонлигини юксалтириш ва кишиларда юксак маънавий фазилатларни ривожлантиришга ғамхўрлик қилиш ғоялари билан суғорилган дунёқарашдир. Инсонпарварликнинг мақсади инсон ҳаётида ўз салоҳиятини тўла намоён қилиб, жамиятда ўзига муносиб ўринга эга бўлиш учун максимал шароит яратиш ҳамда бунга тўсқинлик қилувчи ғояларнинг пуч эканлигини фожия қилиш, ғов булувчи омилларни бартараф этишдир.

Янги Ўзбекистон тараққиётида барча соҳаларда биринчи навбатда инсон ва инсонпарварликнинг юксак мезони ва талаблари асосида сиёсат олиб борилмоқда. Юртимиздаги туб ислохотлар аввало, инсонни улуғлаш, унинг манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилгани, халқимиз маънавиятига, миллий қадрият ва анъаналаримиз ривожига берилаётган эътибор, бу соҳадаги кенг қўламли ишлар инсонпарварликнинг амалдаги ёрқин ифодасидир. Жамият ҳаётининг инсонпарварлашуви инсон қобилиятини намоён этишга ва унинг турли-туман эҳтиёжларини қондирилишига, миллий ва умумбашарий қадриятлар устуворлигининг таъминланиши, инсон, жамият ва атроф-муҳит ўзаро муносабатларининг уйғунлашувига қаратилган.

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, мафкуравий жараёнлар глобаллашуви шароитида шахс, миллат, жамият, давлатни хилма-хил шаклларда намоён бўладиган ғоявий кураш ва таъжовуслар таъсиридан ҳимоялаш, содда қилиб айтганда, мафкуравий хавфсизликни таъминлаш долзарб масалалардан бири ҳисобланади. Бу эса, ўз навбатида жамият маънавий ҳаётида бўшлиқ пайдо бўлишининг олдини олиш, инсон манфаатларига, гуманизмга, эзгу мақсадларга хизмат қиладиган ғоялар тизимини шакллантириш, уни муттасил мустаҳкамлаб бориш, фуқароларда мафкуравий иммунитетни шакллантириш нуктаи назаридан ҳам муҳимдир. Мамлакатимизда олиб борилаётган ислохотларнинг асосий мақсадларидан бири ҳам гуманизм ғояларини жамият миқёсида кенг тарқатиш ва амалга оширишга қаратилгани бежиз эмас.

АДАБИЁТЛАР:

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. - Тошкент: “Ўзбекистон”, 2017. - 592 бет
2. Мирзиёев Ш.М. Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. - Тошкент: “Ўзбекистон”, 2019. - 400 бет
3. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. - Тошкент: “Ўзбекистон”, 2020. – 456 бет
4. Назаров Қ.Н. Жаҳон фалсафаси қомуси. 1-қитоб. – Тошкент: “Маънавият”, 2019. – 920 бет
5. Отамуратов С. Глобаллашув ва миллий-маънавий хавфсизлик. - Тошкент: “O'zbekiston”, 2015. – 456 бет

РЕЗЮМЕ:

Ушбу мақола янги Ўзбекистон жамиятининг ғоявий-мафкуравий соҳаларида рўй бераётган туб ислохотларнинг мазмун-моҳияти ижтимоий-фалсафий таҳлил этилган.

Калит сўзлар: маънавият, маърифийлик, ғоя, миллий ғоя ва мафкура, янги Ўзбекистон, маънавий қадриятлар, трансформация, гуманизм, инсонийлик

РЕЗЮМЕ:

В статье анализируется социально-философская сущность радикальных реформ, происходящих в духовно-идеологической сфере нового Узбекистана.

Ключевые слова: духовность, просвещение, идея, национальная идея и идеология, новый Узбекистан, духовные ценности, трансформация, гуманизм, человечность.

RESUME:

The article analyzes the socio-philosophical essence of the radical reforms taking place in the spiritual and ideological sphere of the new Uzbekistan.

Keywords: spirituality, enlightenment, idea, national idea and ideology, new Uzbekistan, spiritual values, transformation, humanism, humanity.

38. Мирзахмедов Х.А.	Ёшларда “одам” ланиш ахлоқи	146
39. Ibrahimov F.A.	<i>Yevropa faylasuvlari ijodida begonalashuv masalasi</i>	150
40. Хакимова М.А.	Жамоат таъкилотлари – халқ манфаатлари йўлида	154
41. Холмуродов Ғ.	Инновацион жамиятда ижтимоий шерикчилик омилининг таҳлили	158
42. Ярбаев Х.Х.	Ахборотлашган жамиятда баркамол авлод таълим-тарбияси	162
43. Утегенова Ж.Д.	Виртуал воқеликнинг иерархик даражлари	166
44. Мамадиева Н.Х.	Миллий санъатимизда ахлоқий ва эстетик зоялар уйғунлиги	170
45. Топилдиева М.Р.	Ўзбекистон тараққиётининг янги босқичида юксалиш одимлари	173
46. Отабаев А.	Ўзбекистонни ижтимоий-сиёсий жиҳатдан модернизациялаш даврида институционал янгиланишлар.	176
47. Закирова Д.Т.	Шахс ва жамият маънавий омилини мустаҳкамлашда Ислом ахлоқий қадриятларининг аҳамияти	180
48. Норматов О.М.	Туркистон ўлкасида районлаштириш давридаги иқтисодий муносабатлар	184
49. Анваров А.	Глобаллашув жараёнлари ва сиёсий маданият	188
50. Нарзуллаев О.С.	Худудий ички ишлар органларида ахборот-таҳлилий иш ва уни такомиллаштириш масалалари	191
51. Соқиев Х.В.	Глобаллашув шароитида ахборот трансформациясининг идентификацион жараёнларга таъсири	196
52. Равшанов О.	Ёшларга доир давлат сиёсатининг айрим жиҳатлари	200
53. Эркинов И.Э.	Электрон ҳукумат тизимининг шаклланиши ва ривожланиши	204
54. Раҳмонов Б.М.	Глобаллашув жараёнида Марказий Осиё минтақаси этносиёсати	209
55. Исмаилов А.З., Холмўминов Ғ. Б.	Ўзбекистонда демократик ҳуқуқий давлатчиликни барпо этиш зоялари тарихи	213
56. Аҳмедов А.	Рақамли иқтисодиётнинг маънавий омилларини мустаҳкамлаш имкониятлари	217
57. Шарипов А.З.	Гуманизм зоясининг ижтимоий-фалсафий таҳлили	221
58. Муқимов Б.	Маънавий ислохотлар мамлакат тараққиёти ва таълим ривожини таъминлашнинг муҳим омилидир	225
59. Улфатиллаева С.С.	Имом ал-Бухорий таълимотида аёллар билан боглиқ ҳадисларнинг фалсафий герменевтик таҳлили	229
60. Афоризмлар	ФАЛСАФА: ЯНГИЧА МЕЗОНЛАР (фалсафа фанлари доктори, профессор Ибодулло Эргашев)	233